

Ключевые слова: экологический аудит, эколого-аудиторская деятельность, сертификация экологического аудитора, страхование экологических аудиторов.

Summary

Dzhuhan V. O. Problems of organizational and legal support of audit activities in the field of environmental protection in Ukraine. – Article.

The article explores the basic principles of organizational support and legal regulation of eco-audit activities and problems that arise in practice in this regard, namely the creation of a separate structural element that has to institutional and legal framework for environmental audit in Ukraine; adoption of a legal act, which provides the responsibility for a breach of professional ethics; problems of certification of auditors etc.

Key words: environmental auditing, environmental auditor certification, insurance environmental auditors.

УДК 349.6 : 347.51

Л.В. Мендик

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового,
екологічного, земельного та
аграрного права Прикарпатського
юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЦИВІЛЬНО-ПРОВОА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЛІСІВ

Цивільно-правова відповідальність у сфері охорони лісів обумовлюється в першу чергу наявністю складу цивільного правопорушення, на підставі якого можливе застосування даного виду відповідальності. Тому, слід спочатку охарактеризувати склад цивільного правопорушення у сфері охорони лісів (склад цивільного лісопорушення) як підстави і умови настання цивільно-правової відповідальності.

Питання цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення досліджували такі українські вчені-правознавці в галузі

екологічного права: В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімова, Г.І. Балюк, В.Д. Басай, А.Г. Бобкова, А.П. Гетьман, І.І. Каракаш, В.В. Костицький, Н.Р. Малишева, М.І. Малишко, В.Л. Мунтян, О.О. Погрібний, В.К. Попов, В.І. Семчик, Н.І. Титова, В.І. Федорович, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та інші. Однак збитки, завдані цивільно-правовими лісопорушеннями та прогалини в законодавстві з цих питань вимагають подальшого дослідження.

За загальним правилом, що підтримується більшістю вчених, цивільно-правова відповідальність настає за наявності таких умов (підстав): протиправність, шкода, вина, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і наслідками [1, с. 91; 2, с. 77; 3, с. 354; 4, с. 79; 5, с. 41 – 43].

Протиправність як елемент складу цивільного лісопорушення можна розглядати у широкому та вузькому розуміннях.

В широкому розумінні протиправність лісопорушень полягає у тому, що під нею слід розуміти порушення приписів будь-яких норм, що прямо чи побічно врегульовують лісові правовідносини і за порушення яких настає цивільно-правова (майнова) відповідальність. Причому тут мова йде як про порушення положень лісового законодавства, що безпосередньо регулюють лісові правовідносини, так і положень інших галузей, підгалузей та інститутів права і законодавства України, які побічно беруть участь у регулюванні цих відносин.

У вузькому розумінні протиправність лісопорушень слід розуміти як порушення положень виключно лісового законодавства України, за порушення яких настає цивільно-правова відповідальність. При цьому, перелік протиправних діянь, за яким визначається вузьке розуміння протиправності, дається у ст. 105 Лісового кодексу України (ЛК України), відповідно до положень якої відповідальність за порушення лісового законодавства несуть особи, винні у:

- 1) незаконному вирубуванні та пошкодженні дерев і чагарників;
- 2) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем, порушенні інших вимог пожежної безпеки в лісах;
- 3) знищенні або пошкодженні лісу внаслідок його забруднення хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими і побутовими

відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу;

4) засміченні лісів побутовими і промисловими відходами;

5) порушенні строків лісовідновлення та інших вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених законодавством у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів;

6) знищенні або пошкодженні лісових культур, сіянців або саджанців у лісових розсадниках і на плантаціях, а також природного підросту та самосіву на землях, призначених для відновлення лісу;

7) порушенні правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів;

8) розкорчовуванні лісових ділянок і використанні їх не за призначенням, у тому числі для спорудження жилих будинків, виробничих та інших будівель і споруд без належного дозволу;

9) самовільній заготівлі сіна та випасанні худоби на лісових ділянках;

10) порушенні правил заготівлі лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо;

11) заготівлі лісових ресурсів способами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;

12) порушенні порядку заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці і використання інших лісових ресурсів;

13) невнесенні плати за використання лісових ресурсів у встановлені строки;

14) знищенні та пошкодженні відмежувальних знаків у лісах;

15) введенні в дію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів, не забезпечених обладнанням, що запобігає негативному впливу на стан і відтворення лісів;

16) порушенні строків повернення лісових ділянок, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконанні обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;

17) пошкодженні сіножатей, пасовищ і ріллі на землях

лісогосподарського призначення;

18) знищенні або пошкодженні лісоосушувальних каналів, дренажних систем і доріг на лісових ділянках;

19) невиконанні приписів державної лісової охорони та органів виконавчої влади, які здійснюють державний контроль за додержанням законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів.

Законодавчими актами України може бути встановлено відповідальність і за інші порушення лісового законодавства [6].

Правові засади відшкодування шкоди, завданої довкіллю цивільними правопорушеннями (у тому числі й цивільними лісопорушеннями), визначені у ч. 1 ст. 50 Конституції України, де зазначається, що «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» [7].

У лісовому законодавстві України шкода розглядається як підстава цивільно-правової відповідальності. У ст. 107 ЛК України зазначено, що підприємства, установи, організації і громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну ними лісу внаслідок порушення лісового законодавства, у розмірах і порядку, визначених законодавством України.

Проте в екологічному та лісовому законодавстві України за основу переважно береться лише такий різновид шкоди як матеріальна шкода (збитки), а моральна шкода залишена поза межами їх правового регулювання.

У Лісовому кодексі України в основному констатується право на відшкодування збитків – різновиду шкоди, яка позначає матеріальні втрати у сфері лісокористування. Зокрема, у п. 2 ч. 1 ст. 14 ЛК України закріплено право громадян та юридичних осіб, які мають у приватній власності ліси, на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом [6]. Аналогічне право закріплене і за постійними лісокористувачами (п. 4 ч. 1 ст. 19 ЛК), і за тимчасовими користувачами на умовах короткочасного користування (п. 4 ч. 1 ст. 21 ЛК).

Однак поза увагою в частині відшкодування збитків залишено тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування,

оскільки у ст. 20 ЛК України серед переліку прав узагалі не передбачено права на відшкодування збитків.

Крім шкоди матеріальної, суб'єктам, що мають у власності ліси, та лісокористувачам також може заподіюватись і моральна шкода, яку також варто враховувати при застосуванні цивільно-правової відповідальності за лісопорушення.

Вважаємо, що вони мають право на відшкодування моральної шкоди на загальних підставах, визначених у ст. 1167 Цивільного кодексу України (ЦК України), відповідно до якої моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини [8], а також у випадках, визначених у ст. 23 ЦК України, положення якої цитувались раніше.

Підстави для компенсації моральної шкоди закріплені також і в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. Зокрема, в п. «з» ч. 1 ст. 9 даного Закону серед екологічних прав громадян визнано право «на подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю... внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище». У п. «д» ч. 1 ст. 10 даного Закону серед гарантій екологічних прав громадян передбачено «компенсацію в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю... громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища» [9]. Якщо ж співвіднести положення п. «з» ч. 1 ст. 9 та положення п. «д» ч. 1 ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» зі змістом п. 1 ч. 1 ст. 23 ЦК України «Моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я», то можна прийти до висновку, що цитовані положення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» також визначають правові засади відшкодування моральної шкоди за екологічні правопорушення, включаючи і лісопорушення.

Однак це не позбавляє законодавця обов'язку визначити підстави та

порядок відшкодування моральної шкоди суб'єктам, що мають у власності ліси, та лісокористувачам у Лісовому кодексі України. Це сприятиме захисту прав суб'єктів лісових правовідносин, а по-друге – встановить повноту відображення складу цивільного лісопорушення в частині такого його елемента як шкода.

Моральна шкода підлягає відшкодуванню за вчинені лісопорушення у наступних випадках:

1) у випадках, коли, крім заподіяння шкоди лісовим ресурсам, тобто об'єкту лісових правовідносин, шкоду у вигляді фізичного болю та страждань завдано суб'єктам цих відносин у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я (громадянам, які мають у приватній власності ліси, постійним та тимчасовим лісокористувачам, службовим особам) у зв'язку з їх діяльністю у сфері використання та охорони лісів;

2) у душевних стражданнях, яких особа (фізична чи службова) зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням лісових ресурсів, які безпосередньо перебували у їх власності чи користуванні;

3) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи, які є суб'єктами лісових правовідносин, а також посадових осіб у сфері використання та охорони лісів.

Вина, як елемент цивільного лісопорушення, базується як на загальних засадах цивільного законодавства України, так і на спеціальних положеннях, які визначені у лісовому законодавстві України.

До засад визначення вини за цивільне лісопорушення, які закріплені у цивільному, екологічному та лісовому законодавстві України, можна віднести:

1) дія презумпції винуватості особи, яка вчинила цивільне лісопорушення. Відповідно до ч. 2 ст. 1166 ЦК України, особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини [8].

2) вираженість вини у формі умислу чи необережності при вчиненні цивільного лісопорушення. Тут варто зазначити, що хоча й вина виражається у формі умислу або необережності, все одно шкода підлягає відшкодуванню у будь-якому випадку. Це впливає з компенсаційної

функції цивільно-правової відповідальності в цілому та цивільно-правової відповідальності за лісопорушення зокрема;

3) можливість вини виступати факультативною ознакою цивільного лісопорушення. Це означає, що при заподіянні шкоди лісам джерелами підвищеної небезпеки цивільно-правова відповідальність можлива і без наявності вини (за винятком непереборної сили або умислу потерпілого). Відповідно до ч. 5 ст. 1187 ЦК України, особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого [8]. Відповідно до ч. 3 ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р., особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих [9];

4) наявність специфічного об'єкта, відносно якого спрямовані винні дії особи, що заподіює шкоду. Відповідно до ч. 2 ст. 2 ЛК України, таким об'єктом виступають лісовий фонд України та окремі лісові ділянки (ліси України) [6].

Причинний зв'язок між поведінкою і шкідливими наслідками полягає у тому, що при його виявленні потрібно встановити, що конкретне діяння суб'єкта цивільного лісопорушення безпосередньо спричинило шкоду. Тут варто мати на увазі, що причиною настання шкідливих наслідків у сфері використання та охорони лісів можуть бути як протиправні, так і правомірні вчинки. Можливість заподіяння шкоди правомірними діями передбачена у ч. 4 ст. 1166 ЦК України, за якою шкода, завдана правомірними діями, відшкодовується у випадках, встановлених цим Кодексом та іншим законом [8].

Однак дана норма має бланкетний характер і тому у випадках заподіяння шкоди лісовим ресурсам правомірними діями потрібно звернутись до положень земельного та лісового законодавства України. Варто зазначити, що відповідно до ст. ст. 150, 151 Земельного кодексу України (ЗК України) особливо цінні земельні ділянки (включаючи і

землі лісогосподарського призначення) можуть бути вилучені для суспільних потреб, однак з виплатою компенсації за заподіяну шкоду [10]. У даному випадку мова йде про відшкодування суб'єктам лісових правовідносин тієї шкоди, яка заподіяна правомірними діями органів державної влади, регламентованими у чинному ЗК. Крім того, рішення про вилучення земельних ділянок лісогосподарського призначення для суспільних потреб відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 52 ЛК України підлягають фіксації у Державному лісовому кадастрі.

Усе вищенаведене свідчить, що причиною заподіяння шкоди може бути і правомірна поведінка, однак це не звільняє відповідальних за це суб'єктів від обов'язку по відшкодуванню шкоди.

Проте найчастіше причиною заподіяння шкоди у сфері використання та охорони лісів є протиправна поведінка. Протиправні діяння, які є основною причиною заподіяння шкоди, можна розглядати, на наш погляд, у широкому та вузькому розумінні. В широкому розумінні протиправні діяння слід розуміти як порушення приписів будь-яких норм, що прямо чи побічно врегульовують лісові правовідносини і за порушення яких настає цивільно-правова (майнова) відповідальність. У вузькому розумінні протиправні діяння слід розуміти як порушення положень виключно лісового законодавства України, за які настає цивільно-правова відповідальність.

Розглянувши підстави і умови настання цивільно-правової відповідальності за лісопорушення, склад цивільних лісопорушень, слід констатувати, що вона характеризується, по-перше, нормативною визначеністю у різних актах законодавства України, а по-друге, обумовлюється різноманітністю самих лісопорушень.

Таким чином, цивільно-правова відповідальність за лісопорушення – це вид юридичної відповідальності у сфері використання та охорони лісів, що настає за вчинення цивільних лісопорушень і передбачає відшкодування шкоди у порядку та на підставах, передбачених цивільним, екологічним, лісовим та іншим природоресурсним та природоохоронним законодавством України.

Література

1. Андрейцев В. І. Екологічне право: курс лекцій [навч. посіб. для юрид. фак., вузів] / В. І. Андрейцев. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
2. Екологічне право України: [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2005. – 384 с.
3. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. – 720 с.
4. Цивільне право: Навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів / За ред. О. А. Підпригори, Д. В. Бобрової. — К.: Вентурі, 1995. — 416 с.
5. Мунтян В. Л. Правова охорона природи УРСР / В. Л. Мунтян. – [2-е вид, доп.]. – К.: Вища школа, 1982. – 232 с.
6. Лісовий Кодекс України від 21 січня 1994 року № 3852-12 зі змінами в ред. від 26 квітня 2014 року [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
7. Конституція України від 28.06.1996 // ВВР України. – 1996. – № 30 – Ст. 141.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-15 зі змінами в ред. від 27 вересня 2014 року [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
9. Про охорону навколишнього природного середовища від 25 червня 1991р. зі змінами в ред. від 26 квітня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
10. Земельний Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-14 зі змінами в ред. від 06 вересня 2014 року [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
11. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

Анотація

Мендик Л.В. Цивільно-правова відповідальність в сфері використання та охорони лісів. – Стаття.

У даній статті проводиться аналіз поняття та особливостей цивільно-правової відповідальності у сфері використання та охорони лісів. В результаті проведеного дослідження автор пропонує певні зміни до законодавства України з питань цивільно-правової відповідальності за лісопорушення.

Ключові слова: ліси, охорона лісів, особливості цивільно-правової відповідальності за лісопорушення.

Мендык Л.В. Гражданско-правовая ответственность в сфере использования и охраны лесов. – Статья.

В данной статье анализируется понятие и особенности гражданско-правовой ответственности в сфере использования и охраны лесов. В результате проведенного исследования автор предлагает определенные изменения в законодательство Украины по вопросам гражданско-правовой ответственности за лесонарушения.

Ключевые слова: возмещение вреда, нарушение лесного законодательства, лесонарушения.

Summary

Mendyk L.V. Civil liability in the field of use and protection of forests. – Article.

This article analyzes the concept and features of civil liability in the field of use and protection of forests. As a result of research the author proposes some changes to the legislation of Ukraine on civil liability for forest violations.

Keywords: forest, protection forest, especially liability for forest violations.

